

Цуркан М.,

професорка кафедри психології та філософії
Буковинського державного медичного університету,
професорка кафедри педагогіки, психології
та теорії управління освітою
комунального закладу «Інститут післядипломної
педагогічної освіти Чернівецької області»,
докторка педагогічних наук, професорка
email: maria-ts77@ukr.net

ORCID id 0000-0003-2866-1743

Унгурян І.,

завідувачка кафедри педагогіки, психології
та теорії управління освітою
комунального закладу «Інститут післядипломної
педагогічної освіти Чернівецької області»,
кандидатка педагогічних наук
email: ungiuren82@gmail.com

ORCID id 0000-0002-9510-9863

**ПЕДАГОГІЧНА ІНТЕРНАТУРА:
ЯК «ВТРИМАТИ» МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ В ШКОЛІ**

У статті розглянуто актуальні питання організації педагогічної інтернатури як ефективного механізму адаптації молодих педагогів до професійної діяльності. Висвітлено ключові аспекти, що забезпечують успішне професійне становлення вчителів-початківців, зокрема роль наставництва, андрагогічного підходу та створення сприятливого мікроклімату в закладах освіти. Особливу увагу приділено проблемі професійного вигорання та заходам його попередження. Проаналізовано нормативно-правову базу педагогічної інтернатури, включаючи Закон України «Про повну загальну середню освіту» та Положення про педагогічну інтернатуру. Визначено основні етапи педагогічної інтернатури, такі як професійно-педагогічна адаптація, мотивація, формування компетентностей та наставництво.

Наголошено, що наставництво є центральним компонентом педагогічної інтернатури, оскільки воно не лише забезпечує новопризначеним учителям професійну підтримку, але й сприяє підвищенню їхньої впевненості у власних силах. Розкрито значення створення довірливих партнерських відносин між інтернами та наставниками, які сприяють ефективній комунікації та професійному розвитку. Також підкреслено важливість залучення керівництва закладів освіти до координації та моніторингу процесу педагогічної інтернатури.

Наведено рекомендації щодо вдосконалення роботи з молодими педагогами, зокрема організації професійного супроводу, оцінки їхньої діяльності та підтримки інноваційних ідей. Зроблено висновки, що педагогічна інтернатура є важливим інструментом збереження кадрового потенціалу в системі освіти, сприяє розвитку професійних компетентностей і підвищенню мотивації молодих учителів до тривалої педагогічної діяльності. Акцентовано, що успішна педагогічна інтернатура може значно знизити плинність кадрів, підвищити якість навчального процесу та забезпечити сталість освітніх традицій.

Ключові слова: адаптація, мікроклімат, мотивація, наставництво, педагогічна інтернатура, підтримка, професійне вигорання, професійне становлення, професійні компетентності, молодий учитель.

© Цуркан М., Унгурян І., 2025

© Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2025

Вступ. Проблема педагогічних кадрів в українських сучасних закладах освіти різного рівня сьогодні надзвичайно актуальна та, на превеликий жаль, досі до кінця не розв'язана. Повномасштабне вторгнення росії в Україну стало однією з найістотніших причин того, що вітчизняне вчительство опинилося в умовах вибору, змін, перекваліфікації та виживання. Безперечно, є й інші вагомі причини того, що педагоги змушені змінювати вид діяльності та місце роботи чи проживання. Це передусім низький рівень оплати праці, не завжди задовільні умови роботи (відсутність сучасного обладнання, цифрових ресурсів, якісного навчального контенту та належних умов для роботи), недостатня мотивація і відповідно професійне вигорання, неможливість вчасно опанувати ті чи інші новітні технології тощо.

За даними дослідження, проведеного громадською спілкою «Освіторія» у 2023–2024 роках, лише 12 % учителів задоволені фінансовою винагородою, а менше половини (47 %) загалом задоволені своєю роботою. Молоді педагоги особливо часто виявляють незадоволення умовами праці, що підкріплюється їхньою меншою готовністю залишатися в професії: серед учителів до 25-ти років лише 42 % планують продовжувати працювати у школі у довгостроковій перспективі. Ці дані свідчать про критичну потребу в створенні ефективних механізмів підтримки молодих педагогів, таких як програми педагогічної інтернатури, які дозволяють новим вчителям отримувати наставницьку допомогу, адаптуватися до професійних викликів та зберігати свою мотивацію (Освіторія, 2024).

У цьому контексті варто звернути увагу на міжнародний досвід. Як зазначають Флорес та Шульс (2024), для утримання вчителів важливими є п'ять внутрішньошкільних чинників: позитивна шкільна культура, підтримка адміністрації, якісний професійний розвиток, програми наставництва та автономія в класі. Ці чинники можуть слугувати орієнтиром для реформування шкільного середовища в Україні, забезпечуючи підтримку та мотивацію молодих педагогів.

Погоджуючись із твердженням про те, що «суспільство, у якому програють учитель та священник, приречене на зубожіння та служіння ворогові» (Отто фон Бісмарк), можна стверджувати, що успішний розвиток системи освіти залежить від якісної підготовки, адаптації та підтримки педагогів. Саме тому всі освітні інституції нашої держави повинні сфокусувати свою увагу на особистості вчителя як люди-

ни, фахівця, реформатора, провідника дитини в доросле життя.

Метою нашого дослідження є аналіз умов та чинників, які сприяють становленню вчителя-початківця, формуванню його професійних компетентностей та їх розвитку, а також обґрунтування значущості педагогічної інтернатури як обов'язкового етапу професійної діяльності.

Завдання статті полягають в окресленні основних структурних елементів педагогічної інтернатури, її змісту та ролі в підтримці новопризначеного педагогічного працівника, який у майбутньому якісно виконуватиме свої обов'язки.

Аналіз сучасних досліджень. (М. П. Вовк, Ю. В. Грищенко, Л. О. Хомич) наголошують, що питання залучення молодого вчителя в освітній заклад, зокрема формування в нього бажання працювати саме в системі освіти, постійно навчатися, удосконалюватися та досягати високих результатів — одне з тих, що потребують не просто коментарів, а створення чіткого плану дій щодо мотивації новопризначеного педагога, його підтримки та заохочення, навчання й розвитку, самопізнання та самотворення. Дослідники звертають увагу на те, що «важливою умовою ефективності проходження педагогічної інтернатури є використання різних форм і методів навчання, спрямованих на саморефлексію власного професійного досвіду, аналіз освітніх практик колег, наставників. Серед таких форм роботи — дискусії, дискусійні платформи, багатосторонні консультації, робота в малих групах, проектна групова й індивідуальна робота, щотижневі рефлексивні круглі столи за участю вчителя-методиста та викладача-теоретика, бінарний лекторій, майстер-класи» (М. Вовк, Ю. Грищенко, 2022, с. 89).

Виклад основного матеріалу. Упровадження педагогічної інтернатури в Україні є необхідним кроком до збереження педагогічного потенціалу в освітніх установах, а також забезпечення можливостей первинного опанування фаховою майстерністю вчителем-початківцем. У Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020), зокрема у статті 23 зазначено, що «педагогічна інтернатура має передбачати заходи, що забезпечать здобуття та/або вдосконалення професійних компетентностей і педагогічної майстерності протягом першого року професійної діяльності педагогічного працівника, зокрема: супровід та підтримка у педагогічній діяльності з боку досвідченого педагогічного працівника (педагога-наставника); різні форми професійного розвитку (відвідування

навчальних занять, опрацювання відповідної літератури тощо)» (Закон України, 2020). У Положенні про педагогічну інтернатуру звернено увагу на те, що «основним завданням педагогічної інтернатури є створення системи професійно-педагогічної адаптації інтерна (молодого вчителя / учителя-початківця) до умов педагогічної діяльності; формування сприятливого мікроклімату та відчуття соціально-психологічного комфорту, встановлення доброзичливих взаємовідносин із учасниками освітнього процесу; набуття фахових компетентностей, педагогічної майстерності, формування професійної готовності інтерна до самостійної педагогічної діяльності; формування поваги до професії і сумлінного ставлення до трудової діяльності; формування інституту наставництва у закладах освіти, розвиток професійних спільнот педагогічних працівників» (Положення про педагогічну інтернатуру, 2020). Також у цьому ж документі зауважено, що «педагогічна інтернатура організовується відповідно до наказу керівника закладу освіти, що видається в день призначення інтерна на посаду педагогічного працівника. Строк педагогічної інтернатури становить один рік, що відраховується від дати видання наказу про організацію проведення педагогічної інтернатури» (Положення про педагогічну інтернатуру, 2020).

Беручи до уваги всі пояснення та вимоги щодо здійснення педагогічної інтернатури у вищезазначених нормативних документах, важливо структурувати діяльність учителя-початківця так, щоб не обтяжувати його великою кількістю завдань, через які він не встигатиме занурюватися в освітній процес всебічно та засвоювати його ключові особливості. Керівник закладу освіти та вчитель-наставник повинні дозувати навчання інтерна так, щоб він не просто сприймав нову інформацію, а паралельно застосовував її на практиці, визначаючи для себе переваги та недоліки засвоєного і впровадженого матеріалу, а також пропонував власне бачення розв'язання тієї чи іншої педагогічної ситуації. Під час проходження інтернатури молодий педагог має щоразу відчувати, що його підтримують і допомагають якісно оволодіти практичними професійними вміннями та навичками, а не просто контролюють і вимагають абсолютного результату відразу. Отже, перший складник педінтернатури — етап дозування пропонованої інтернові інформації та структурування його діяльності.

Наступним дієвим складником педагогічної інтернатури є етап мотивації молодого вчителя. Лише досвідчений наставник зможе дібрати

найбільш ефективні способи мотивування початківця, які стануть основою його бажання продовжувати занурюватися у професійну діяльність, поступово досягаючи попередньо окреслених результатів. Співпраця на партнерських засадах та довірлива атмосфера — запорука успішної адаптації новопризначених педагогів, їх ефективне входження в освітній процес через взаємодію як із педагогічним, так й учнівським колективами.

Дбаючи про професійний комфорт інтерна, варто не забувати й про особливості організації роботи наставника, зокрема впровадження андрагогічного підходу в процес підтримки молодого фахівця. Як зазначають Інгерсол та Колінз (2021), програми наставництва мають значний вплив на успішність адаптації молодих педагогів та їх утримання в професії. Вони підкреслюють, що ефективно наставництво забезпечує молодим вчителям як емоційну, так і професійну підтримку, сприяючи зниженню стресу та покращенню навчальних результатів.

Одним із завдань педагога-наставника є визначення сильних сторін молодого колеги та акцентування на них, що забезпечить позитивне налаштування інтерна на подальшу професійну активність. Висловлення подяки вчителю-початківцю (особисто чи на загал) за відповідне виконання завдання або доручення, безпосередньо адресоване йому чи, навпаки, власне зніційоване, забезпечить захоплення молодого педагога та підкреслить визнання важливості та необхідності його дій і вчинків. З метою прийняття сучасних рішень в освітньому процесі досвідченим колегам варто дослухатися до інноваційних ідей новопризначеного педагога, оскільки саме така взаємодія сприятиме налагодженню професійного контакту та прогресивних змін у традиційній системі роботи конкретного освітнього закладу. Не менш важливою у співпраці наставника та інтерна є роль керівника освітнього закладу (також може бути наставником), адже саме керівник повинен зорієнтувати обидвох педагогів щодо конкретних складників педагогічної інтернатури, оформлення документації (наказ, програма і план педінтернатури, звіт інтерна), забезпечення психологічного супроводу інтернатури, що допоможе уникнути непорозумінь та конфліктів, підвищить рівень взаємодії.

Складником педагогічної інтернатури вважаємо й етап попередження професійного вигорання, адже попередити згаданий процес важливіше, ніж працювати над його подоланням та відновленням педагога. Цікавим є той

факт, що вже з перших днів роботи в освітньому закладі, за нашими спостереженнями та відгуками інтернів (50 респондентів, які проходили педінтернатуру на базі закладів загальної середньої освіти Чернівецьчини; опитування проводилося через анонімне заповнення анкети), констатовано окремі ознаки та симптоми профвигорання, серед яких ті, які збіглися з описаними нижче.

1. Порушення сну, зниження імунітету, проблеми з увагою; безпричинний головний біль, розлади ШКТ; загальмованість, млявість.

2. Уникання контактів на роботі або поза нею (особливо у людей, які були соціально активними); постійна зміна режиму роботи; невиконання завдань; зловживання алкоголем або зростання викурених цигарок за день.

3. Відчуття власної професійної неспроможності, байдужість, нудьга, пасивність і депресія, тривожність, почуття страху; почуття постійної втоми (А.-Х. Ляковська, 2022, с. 61).

Часто молодих педагогів «бентежить» й оформлення документів, пов'язаних із плануванням та звітністю щодо проходження педагогічної інтернатури, однак відразу констатуємо, що необхідним складником проходження навчання є його відображення у задокументованих матеріалах, із яких, як ми зазначали вище, обов'язковими є три (наказ керівника закладу освіти про організацію та проходження педінтернатури, програма педінтернатури, звіт про виконання цієї програми). Програма і звіт подаються у довільній лаконічній формі, зміст яких відображає конкретні плани та дії інтерна й відповідно результати їх виконання.

З-поміж основних заходів педагогічної інтернатури в контексті «наставник — інтерн» виокремлюють такі:

- бесіди;
- індивідуальні консультації;
- добір та аналіз наукової та навчально-методичної літератури;
- взаємовідвідування уроків; відвідування уроків досвідчених колег;
- моніторинг навчальних досягнень учнів;
- участь у тренінгах, семінарах із методичних проблем, творчих звітах педагогічних працівників;
- вивчення досвіду кращих педагогів;
- опрацювання вебресурсів, вебсайтів закладів освіти, наукових установ із метою дослідження матеріалів методичного спрямування;
- участь у роботі професійних спільнот педагогічних працівників;
- психологічний супровід інтерна (Положення про педагогічну інтернатуру, 2020).

Поділяємо думку про те, що «на управлінсько-організаційному рівні за умови чіткого розподілу функцій між інституціями, закладами освіти, учасниками процесу проходження педагогічної інтернатури є необхідність обґрунтування змісту, форм і методів професійної адаптації учителів-початківців, що доцільно визначити у структурованій програмі, а також окреслити вимоги до рівня професійної кваліфікації, професійних компетентностей, що мають вимірятися у процесі проходження інтернатури і під час підсумкового кваліфікаційного іспиту» (М. Вовк, Ю. Грищенко, 2022, с. 89).

У процесі дослідження встановили й те, що варто деталізувати вимоги та умови щодо визначення педагога, який виконуватиме обов'язки наставника й отримуватиме доплату за здійснення цього виду професійної діяльності, зокрема запропонувати йому пройти курси підвищення кваліфікації з питань супроводу інтерна; узяти участь у сертифікації майбутніх наставників; презентувати власні напрацювання з цієї проблеми тощо.

Висновки. Запровадження педагогічної інтернатури є важливим етапом у професійній діяльності молодих вчителів. Інтернатура спрямована на підтримку адаптації педагогів-початківців до освітнього процесу, формування їх професійних компетентностей, педагогічної майстерності та створення комфортного середовища для роботи. Ключову роль у цьому процесі відіграють наставники, які повинні використовувати андрагогічний підхід, зосереджувати увагу на сильних сторонах інтернів, допомагати у вирішенні проблем, заохочувати інноваційні ідеї та створювати довірливу, партнерську атмосферу для ефективної співпраці.

Водночас ефективна інтернатура вимагає чіткої організації та координації з боку керівника закладу освіти. Це включає забезпечення належного документального супроводу (накази, програми, звіти), створення умов для підтримки молодих педагогів та моніторинг процесу їх професійної адаптації.

Попередження професійного вигорання інтернів є важливим складником педагогічної інтернатури. Виявлення ранніх симптомів вигорання та впровадження заходів для їх попередження допомагають зберегти енергію та мотивацію молодих учителів до професійного зростання.

Важливо зазначити, що педагогічна інтернатура сприяє формуванню інституту наставництва та професійних спільнот. Вона забезпечує

сталість професійних знань і вмій у системі освіти, стимулюючи обмін досвідом між педагогами різних поколінь.

У підсумку зазначимо, що педагогічна інтернатура є не лише важливим інструментом адаптації молодих педагогів, але й ефективним

засобом для забезпечення якісного професійного розвитку та зміцнення освітнього потенціалу. Інвестиції в цей процес сприятимуть збереженню та оновленню педагогічних кадрів, що є критично важливим для розвитку сучасної системи освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовк М. П., Грищенко Ю. В. Педагогічна інтернатура у професійному становленні вчителя-початківця. Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 28 жовтня 2021 р. Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2021. С. 198–201. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/Tezi_III-konf_2021-FINAL.pdf
2. Вовк М. П., Грищенко Ю. В. Проблеми запровадження педагогічної інтернатури в Україні. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. Вип. 2. 2022. С. 81–91. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.2.12>
3. Вчителі України: кадровий потенціал. *Освіторія. Медіа*. URL: <https://osvitoria.media/experience/vchyteli-ukrayiny-kadrovij-potentsial/> (дата звернення: 02.01.2025).
4. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 02.01.2025).
5. Лясковська А.-Х. І. Волонтерська діяльність під час кризових подій: магістерська робота. Чернівці, 2022. 82 с.
6. Положення про педагогічну інтернатуру: Наказ Міністерства освіти і науки України від 04.11.2020 № 1511. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1204-20> (дата звернення: 02.01.2025).
7. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». 2024. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-iloverpdf_merged.pdf (дата звернення: 18.10.2024).
8. Хомич Л.О. Педагогічна інтернатура. Енциклопедія освіти. Нац. акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ. : Юрінком Інтер, 2021.
9. Flores, J., & Shuls, J. V. The Five Factors: How School Leaders Can Improve Teacher Retention. *Journal of Educational Leadership and Policy Studies*. 2024. Vol. 8, Issue 1. Pp. 1–19. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1431320.pdf> (дата звернення: 02.01.2025).
10. Ingersoll, R. M., & Collins, G. J. (2021). Teacher Induction and Mentoring: Recent Empirical Findings and the Role of School Leaders. *Educational Leadership*, 78(6), 34–39. URL: <https://www.ascd.org/el/articles/teacher-induction-and-mentoring> (дата звернення: 02.01.2025).

REFERENCES

1. Flores, J., & Shuls, J. V. (2024). The Five Factors: How School Leaders Can Improve Teacher Retention. *Journal of Educational Leadership and Policy Studies*, 2024, Vol. 8, Issue 1, pp. 1–19 [in English]. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1431320.pdf>
2. Ingersoll, R. M., & Collins, G. J. (2021). Teacher Induction and Mentoring: Recent Empirical Findings and the Role of School Leaders. *Educational Leadership*, 78(6), 34–39 [in English]. <https://www.ascd.org/el/articles/teacher-induction-and-mentoring>
3. Vovk, M. P., & Gryshchenko, Yu. V. (2021). Pedagoghichna internatura u profesiinomu stanovlenni vchytelia-pochatkivtsia [Pedagogical Internship in the Professional Development of Novice Teachers]. *Education Reform in Ukraine. Information and Analytical Support*, Book of Abstracts of the III International Scientific and Practical Conference, October 28th, 2021, Kyiv, pp. 198–201 [in Ukrainian]. https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/Tezi_III-konf_2021-FINAL.pdf
4. Vovk, M. P., & Gryshchenko, Yu. V. (2022). Problemy zaprovadzhennja pedahohichnoi internatury v Ukraini [Problems of Implementing Pedagogical Internship in Ukraine]. *Akademichni studii, Seria «Pedahohika»*, Vyp. 2, 2022, pp. 81–91 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.2.12>
5. Vchyteli Ukrainy: kadrovij potentsial [Teachers of Ukraine: Personnel Potential]. *Osvitoria* [in Ukrainian]. <https://osvitoria.media/experience/vchyteli-ukrayiny-kadrovij-potentsial/>

6. Zakon Ukrainy «Pro povnu zagaljnu serednju osvitu»: Zakon vid 16.01.2020 r. № 463-IX [Law of Ukraine “On Complete General Secondary Education”: Law No. 463-IX of January 16, 2020]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2020, № 31 [in Ukrainian].
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
7. Liaskovska, A.-Kh. I. (2022). Volonterska diialnist pid chas kryzovykh podii [Volunteering during Crisis Events]. Master's thesis, Chernivtsi, 82 p. [in Ukrainian].
8. Polozhennia pro pedahohichnu internaturu. (November 4, 2020). [Regulation on Pedagogical Internship]. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1511 of November 4, 2020 [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1204-20>
9. Profesiinyi standart «Vchyteli zakladu zaihalnoi serednioi osvity». [Professional Standard «Teacher of a General Secondary Education Institution»]. (2024). [in Ukrainian].
https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf
10. Khomych, L. O. (2021). Pedahohichna internatura. Entsyklopediia osvity [Pedagogical Internship. Education Encyclopedia]. V. G. Kremen (Ed.). Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, Kyiv, Yurinkom Inter [in Ukrainian].

Tsurkan M., Unguryan I.

PEDAGOGICAL INTERNSHIP: HOW TO “RETAIN” A YOUNG TEACHER IN SCHOOL

Abstract. *The article examines the current issues of organizing pedagogical internships as an effective mechanism for adapting young teachers to professional activities. It highlights key aspects that ensure the successful professional development of novice teachers, including the role of mentoring, the andragogical approach, and the creation of a favorable microclimate in educational institutions. Particular attention is paid to the issue of professional burnout and measures for its prevention. The regulatory framework for pedagogical internships is analysed, including the Law of Ukraine “On Complete General Secondary Education” and the Regulation on Pedagogical Internship. The main stages of pedagogical internships are identified, such as professional-pedagogical adaptation, motivation, competence development, and mentoring.*

The article emphasises that mentoring is a central component of pedagogical internships, as it not only provides professional support to newly appointed teachers but also enhances their confidence. The importance of building trusting partnerships between interns and mentors, which contribute to effective communication and professional development, is revealed. The significance of involving educational institution management in coordinating and monitoring the pedagogical internship process is also highlighted.

Recommendations for improving work with young teachers are provided, including the organization of professional support, evaluation of their activities, and encouragement of innovative ideas. It concludes that pedagogical internships are an important tool for preserving human resources in the education system, fostering the development of professional competencies, and increasing the motivation of young teachers for long-term pedagogical activities. The article underscores that successful pedagogical internships can significantly reduce staff turnover, improve the quality of the educational process, and ensure the continuity of educational traditions.

Keywords: *adaptation, microclimate, motivation, mentoring, pedagogical internship, support, professional burnout, professional development, professional competencies, young teacher.*

Стаття надійшла до редакції: 12.04.2025р.

Прийнято для публікації: 28.04.2025р.